

TÜRKİYE TABİATINI KORUMA DERNEĞİ
TABİAT VE İNSAN DERGİSİ
JOURNAL OF NATURE AND HUMAN
2025 3(195)

ÜMRANİYE VE KADIKÖY (İSTANBUL) İLÇELERİ AKTARLARINDA BAZI HASTALIKLARIN TEDAVİSİ İÇİN SATILAN BİTKİLER

Eyüp BAĞCI

Fırat Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Elazığ, Türkiye
ebagci@firat.edu.tr

Elif URUN

Sudüğünü Ortaokulu, Fen Bilimleri Öğretmeni, Bingöl, Türkiye
eurun90@gmail.com

Referans: Bağcı E ve Urun E (2025) Ümraniye ve Kadıköy (İstanbul) İlçeleri Aktarlarında Bazı Hastalıkların Tedavisi İçin Satılan Bitkiler. Tabiat ve İnsan, 3(195), 14-28.

Ümraniye ve Kadıköy (İstanbul) İlçeleri Aktarlarında Bazı Hastalıkların Tedavisi İçin Satılan Bitkiler

Özet

Bu çalışma 2021-2022 yılları arasında Ümraniye (İstanbul) ve Kadıköy (İstanbul) ilçeleri aktarlarında tedavi amaçlı satılan bitkiler ve bunların kullanım alanlarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. İstanbul ilçelerinden 10 Ümraniye, 10 Kadıköy toplamda 20 aktar ziyaret edilip görüşülmüştür. Görüşmeler sonucunda satışı yapılan bitkilerin kullanım alanlarının yanı sıra, kullanım şekilleri, kullanılan kısımları ve yerel isimleri eklenerek, bilimsel kaynaklar ile karşılaştırılmış ve tablo halinde verilmiştir. Bu çalışmadaki hastalıklar; zayıflama, kalp damar hastalıkları, karaciğer hastalıkları, şeker hastalıkları, böbrek hastalıkları, kolesterol, soğuk algınlığı-üşütme-öksürük, mide hastalıkları, romatizma, kanser olmak üzere 10 başlık altında kategorilere ayrılmış ve bu hastalıkların tedavisinde en çok kullanılan bitkiler belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aktar, Fitoterapi, Ümraniye, Kadıköy, Şifalı Bitkiler, Tedavi

Plants Sold for the Treatment of Some Diseases by Herbalists in Ümraniye and Kadıköy (Istanbul) Districts

Abstract

This study was conducted between 2021 and 2022 to identify medicinal plants sold for therapeutic purposes in herbalists (aktars) located in the Ümraniye and Kadıköy districts of Istanbul, as well as their areas of use. A total of 20 herbalists were visited and interviewed, with 10 from Ümraniye and 10 from Kadıköy. As a result of these interviews, the medicinal plants being sold were categorized based on their therapeutic applications, modes of use, utilized plant parts, and local names. These findings were then compared with scientific sources and presented in tabular form. In this study, diseases were classified under ten categories: weight loss, cardiovascular diseases, liver diseases, diabetes, kidney diseases, cholesterol, cold-flu-cough, gastrointestinal diseases, rheumatism, and cancer. The most commonly used medicinal plants for the treatment of these conditions were identified.

Keywords: Herbalist, Phytotherapy, Ümraniye, Kadıköy, Medicinal Plants, Treatment

1. GİRİŞ

Binlerce yıl önce bitkilerin tedavi edici gücünü keşfeden insanlık, sağlıklı olabilmek ve hastalıklarına tedavi bulabilmek için bitkilerden yararlanmıştır. Bulunulan coğrafik alanın biyolojik çeşitliliği ve toplumların kültürel birikmişlikleri, gelenek ve görenekleri, eğitim durumları ve dini inanışlarına bağlı olarak binlerce bitki, tarihin her aşamasında ve her toplumda, çok çeşitli amaçlar için ve çok farklı yöntemlerle bitkisel tedavide kullanılarak halk hekimliğinin ya da şifacılığın doğmasına ve sürmesine sebep olmuştur. (Tanker,1989)

Farklı iklim koşullarına ve coğrafik alanlara sahip olan ve üç fitocoğrafik bölgenin kesişiminde bulunan Anadolu, biyolojik çeşitlilik açısından da gezegenimizin en zengin alanlarından birisidir (Atık, Öztekin, Erkoç 2010). Bu çeşitlilik içinde tartışmasız çok kıymetli bir yeri olan tıbbi ve aromatik bitkiler yüzyıllardır Anadolu halk hekimliğinde sürekli olarak kullanılmaktadır. Çok uzun yılların tecrübesi sonucunda günümüze kadar gelmiş uygulamaları içeren halk hekimliğinde çok önemli unsurlardan birisi de aktarlardır. Anadolu insanı, toplumsal değerlerinin yanında, sağlık hizmetlerine erişebilmenin zor ve pahalı olması sebebiyle özellikle kırsal kesimlerde doğrudan toplama ya da aktarlardan tedarik etme ile

ulaşabildikleri bitkisel drogları hastalıklara karşı önleyici ya da tedavi edici amaçlarıyla kullanmışlardır (Açıkgöz, Ay 2012).

Fitoterapi terimi, ilk defa 1870-1955 yılları arasında yaşamış Fransız hekim Henri Leclerc tarafından kullanılmıştır. Yunanca; “phyto” bitki ve” theraphy”; tedavi kelimelerinden oluşan, bitkilerin zengin kimyasal içeriğinden tedavi amacıyla yararlanılması anlamına gelmektedir.³. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), tıbbi bitkileri, “bir veya daha fazla organıyla, tedavi edici ve hastalıkları önleyici olabilen veya herhangi bir kimyasal farmasötik sentezin öncüsü olabilen bitki çeşitleridir” şeklinde de tanımlamıştır. (WHO, 1980). Bitkilerin tedavi amacıyla kullanımı insanlık tarihi kadar eskidir. Eski uygarlıkların tıbbi bitkiler hakkındaki bilgilerini, bizlere kalan arkeolojik kalınlardan öğrenmekteyiz. (WHO,1996)

Camejo-Rodrigues vd. (2003), Her ne kadar o dönemde adına aktarlık denmese de bitkilerin sağlık alanında kullanılması, yapılan kazı çalışmaları neticesinde 60 bin yıl öncesine dayandırılmaktadır. Anadolu’da ise XII. ve XIII. yüzyıllarda, hekim ve eczacıların yanı sıra ilaç yapan aktar esnafı bulunmaktadır. Bu yüzyıllardan itibaren aktarlar, eczane görevi görmektedirler (Alp 1963). Hatta 1868 yılında İstanbul’da 45 eczane olmasına karşın aktar dükkânının sayısı 2000’dir. Bu oran, o dönemde halkın gözünde aktarların önemini ortaya koymaktadır (Şekeroğlu 2015). Osmanlı döneminde halkın ilaç gereksinimleri hekimler ya da aktarlar tarafından hazırlanan karışımlarla sağlanmıştır (Faydalıoğlu, Sürücüoğlu 2011). Osmanlıda aktarlar “Yahudi Aktarlar”, “Üstad Aktarlar” ve “Gezici Aktarlar” olarak üç gruba ayrılmıştır (Tekiner 2006). Bunların dışında “İnce aktar” olarak bilinen, özellikle tedavide kullanılan nadir drogları satan esnaf grubunun varlığından söz edilmiştir ve 1983 yılında İstanbul’da yapılan bazı çalışmalar sonucu ince aktar dükkânlarında 200 kadar bitkisel drog, 50 kadar hayvansal ve anorganik kökenli drog tespit edildiği belirtilmiştir (Baytop 2001). Evliya Çelebi 17. yy. ortalarında esnaf gruplarının sahip olduğu dükkân sayılarını 2.000 attar, 500 macuncu, 300 ilaç suları satan, 41 gülsuyu satıcısı, 35 amberci, 25 buhurcu ve 8 ilaç yağları satan olarak belirtmiştir. Bunun yanında ‘Ot bulucular esnafı’ olarak adlandırılan bir gruptan da söz edilmiştir (Baylav 1960; Yıldırım 2010). Ot bulucuların tüm bitkilere hâkim ispençiyar sınıfı olduğu ve pirlerinin Lokman Hekim olduğu ifade edilmiştir (Baylav 1960).

Bu çalışma Ümraniye ve Kadıköy (İstanbul) İlçeleri aktarlarında tedavi amaçlı satılan bitkiler ve kullanım alanları ile kullanılan kısımları, kullanım şekilleri ve kullanım amaçları-alanları hakkında bilgi toplanarak literatüre katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır. Aynı zamanda neredeyse insanlık tarihi kadar uzun geçmişe sahip aktarlık mesleğinin ve aktarların mevcut bilgilerinin saptanması amaçlanmıştır. Bölge aktarların hastalıkların bitkilerle tedavisinin tespit edilmesi önem arz etmektedir. Fitoterapinin ve modern tıbbın gelişmesi ile ülkemizde ilaçların yanı sıra doğala ve doğaya dönüş yolculuğunda tedavi yöntemleri merak konusu olmuştur. Bu çalışmadaki hastalıklar; zayıflama, kalp damar hastalıkları, karaciğer hastalıkları, şeker hastalıkları, böbrek hastalıkları, kolesterol, soğuk algınlığı-üşütme-öksürük, mide hastalıkları, romatizma, kanserdir. Bu hastalıkların tedavisinde en çok kullanılan bitkiler belirlenmiştir. Biz de çalışmamızın bu alandaki boşluğu tamamlayacağı inancındayız.

2. YÖNTEM

İstanbul’un yüzölçümü 5.461 km²’dir. İstanbul ili 41°K 29°D koordinatlarında bulunur. Doğuda Kocaeli yarımadası batıda Çatalca Yarımadası’ndan oluşur. Güneyde Marmara Denizi, güneydoğuda ise Gebze ilçesi ile komşudur. Kuzeyde Karadeniz ve ortasında İstanbul Boğazı ile kuzeybatıda Saray, batıda Çerkezköy, Çorlu, güneybatıda Marmara Ereğlisi, kuzeydoğuda

Kandıra, İstanbul'u oluşturan yarımadalardan Çatalca Avrupa, Kocaeli ise Asya anakaralarındadır. Kentin ortasındaki İstanbul Boğazı ise Asya ve Avrupa kıtalarını birleştirir. Boğazda Fatih Sultan Mehmet, 15 Temmuz Şehitler ve Yavuz Sultan Selim Köprüleri bulunur. Bu köprüler kentin iki yakasını birbirine bağlar ve İstanbul için hayati önem taşır. ^{WEB1}

Şekil 2'de bu araştırmanın da çalışma alanı olan Ümraniye ve Kadıköy ilçelerinin de bulunduğu Anadolu yakasının haritası görünmektedir. Kuzey sahilinde Beykoz ve kuzeydoğusunda Şile, güney sahilinde ise Tuzla, Pendik, Kartal, Maltepe, Kadıköy bulunmaktadır. Boğazda bulunan iki ilçe Üsküdar ve Beykoz olup iç ilçeler ise Sultanbeyli, Ümraniye, Sancaktepe, Ataşehir ve Çekmeköy'dür (Şekil 2).

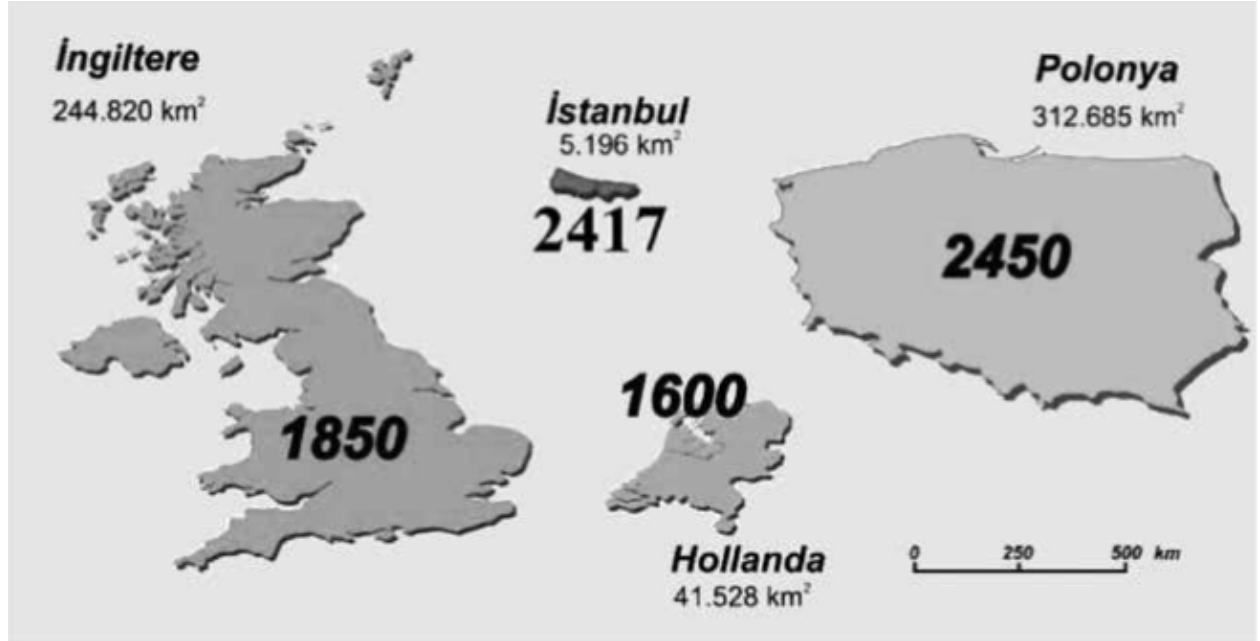

Şekil 2. İstanbul Anadolu yakasındaki ilçeler haritası

Özhatay ve Keskin (2007) tarafından İstanbul'un 2500 civarında çiçekli bitki ve eğreltiye ev sahipliği yaptığı bildirilmektedir. Yüzölçümü bakımından İstanbul'un yaklaşık 8 katı büyüklüğünde olan Hollanda'da 1600, 47 katı büyüklüğünde olan İngiltere'de 1850 bitki taksonu yer almaktadır. Yine İstanbul'dan yaklaşık 60 kat daha geniş alana yayılan Polonya'da bulunan bitki taksonu sayısı, İstanbul'daki bitkilerin sayısı ile (Polonya'da 2450, İstanbul'da 2500 bitki taksonu vardır) hemen hemen aynıdır (Şekil 3) (Özhatay, Keskin 2007).

Bu çalışma, Ümraniye ve Kadıköy (İstanbul) İlçeleri aktarlarında bazı hastalıkların tedavisi amacıyla satılan bitkilerin çok yönlü araştırılması amacıyla yapılmıştır. Bitkilerin kullanıldığı

hastalıklar belirlenmiştir. Zayıflama, kalp damar hastalıkları, karaciğer hastalıkları, şeker hastalıkları, böbrek hastalıkları, kolesterol, soğuk algınlığı-üşütme-öksürük, mide hastalıkları, romatizma, kanser olmak üzere 10 başlık altında kategorilere ayrılmış ve bu hastalıkların tedavisinde en çok kullanılan bitkiler belirlenmiştir.

Şekil 3. İstanbul ve bazı ülkelerin floristik açıdan bir karşılaştırılması

Bu çalışma 2021-2022 yıllarında her ikisi de İstanbul ilçesi olan Ümraniye ve Kadıköy aktarlarında tedavi amaçlı satılan bitkiler ve kullanım alanları tespiti için yapılmıştır. Çalışma olarak seçilen toplamda 20 aktar (10'u Ümraniye, 10'u Kadıköy ilçesinde) kaynak kişi ile birebir görüşmeler ve katılımlı gözlem tekniği kullanılarak görüşmeler sağlanmış ve bilgi formları düzenlenmiştir (Tablo 1). Bu çalışmada tedavi amaçlı satılan bitkilerin hangi hastalıklarda (zayıflama, kalp damar hastalıkları, karaciğer hastalıkları, şeker hastalıkları, böbrek hastalıkları, kolesterol, soğuk algınlığı-üşütme-öksürük, mide hastalıkları, romatizma, kanser) kullanıldıkları ve kullanım amacı-alanı ve bitkilerin bilimsel isimleri de saptanmıştır. Ayrıca yapılan diğer çalışmalarla karşılaştırmalar yapılmıştır.

Tablo 1. Bilgi formu

Sıra	Sorular
1	Aktar dükkânının ismi nedir?
2	İsminiz Soy isminiz nedir?
3	Yaşınız kaçtır?
4	Öğrenim durumunuz nedir?
5	Aktarınızda hastalıklara tedavi amaçlı satılan bitkiler hangileridir?
6	Bu bitkinin bitkinin yerel ismi nedir?
7	Bu bitkinin bitkinin kullanılan kısmı neresidir?
8	Bu bitkinin bitkinin kullanım şekli nasıldır?
9	Bu bitkinin bitkinin kullanım amacı nedir?

Aktarlar ile birebir görüşmeler yapılarak materyal olarak aktarlarda yer alan bitkilerden örnekler kullanılmıştır. Bu bitki numunelerinin fotoğrafları çekilmiş (Şekil 1) ve bilimsel olarak tespitleri yapılmıştır. Bu bitkilerin teşhisinde öncelikli kaynak olarak Türkiye Florası ve Resimli Türkiye Florası 1 ve 2 adlı eserlerden yararlanılmıştır (Davis 1965-1985; Güner ve ark. 2000; Güner 2014; Güner ve ark. 2018). Çalışmanın teorik kısmının hazırlama sürecinde akademik dergilerde yayınlanan derleme, araştırma ve orijinal makaleler, yüksek lisans, doktora ve uzmanlık tezleri, sektör raporları, kongre, sempozyum ve çalıştay bildirileri ve internetten elde edilen bilgiler kaynak materyalini oluşturmaktadır. Yazılı kaynaklar dışında elektronik ortamda erişime açık bazı kitap, dergi, Türkiye e-florası ve belgeler de (bakanlıkların yayınladığı bitki listeleri, tebliğler, yönetmelikler) kaynak olarak kullanılmıştır.

Aktarlarla görüşmeler yarı yapılandırılmış görüşme şeklinde gerçekleştirilmiştir. Sorular önceden hazırlanmış olmakla birlikte görüşme sırasında aktarlara esneklikler tanınmıştır. Aktar ziyaretlerinden önce aktarlara sorulacak sorular için bilgi formları hazırlanmıştır. Bu bilgi formlarında kaynak kişilere öncelikle kişisel bilgileri sorulup ardından bitkinin yerel ismi, kullanılan kısmı, kullanım şekli, kullanım amacı, kullanım alanı sorulmuştur. Görüşülen Aktarlar ve bilgileri Tablo 2’ de gösterilmektedir.

Kaynak kişi seçiminde herhangi bir kriter olmamıştır. Katılım gönüllülük esasına dayandırılmıştır. Bu süreçte 10 aktar Ümraniye ilçesinde 10 aktar da Kadıköy ilçesinde gezilmiştir.

Tablo 2. Görüşülen aktarlar ve bilgileri

Dükkân Adı	Aktar Adı	Yaş	Eğitim Durumu				
Cemre Bitkisel Ürünler	Tahire Yekeler	28	Lisans				
Kardeşler Baharat ve Bakliyat	Nurettin Kandiş	62	İlköğretim				
İlim Şifa Gıda Baharat İlaç Kozmetik ve Eğitim Danışmanlık İth. İhr. Ltd. Şti.	Emrah Oral	31	Lisans				
Damak Bitkisel Ürünler	Sinan Kılıç	34	İlköğretim				
Palmiye Kuruyemiş ve Aktar Kadıköy Şubesi	Apdullah Ayan	24	Lisans				
Altın Doğa Kuruyemiş	Kamil Ercan	48	İlköğretim				
Ulaş Baharat ve Aktariye	Hüsnü Kızıltepe	44	Doktora				
Zerdeçal Aktar	Kamil Aydın	51	Üniversite terk				
Zencefil Aktar Doğal Ürünler	Talip İmal	37	Lise				
Palmiye Kuruyemiş ve Aktar Göztepe Şubesi	Yusuf Kaya	43	Lise				
Doğa Baharat	Bilal Demirkan	22	Önlisans				
Cemre Baharat	Songül Tunç	29	Önlisans				
Bulvar Pekmezcioglu Baharat	Alihan Çubukçu	24	Lise				
Baharat Durağı	Zeki Kademoğlu	24	Üniversite Öğrencisi				
La Vie Doğal Yaşam	Zehra Kaya	36	Lise				
Muskat Baharat	Atilla Çelik	35	Lise				
Keçili Aktar	Turan Kazan	60	Lise				

3. SONUÇ

Bu çalışmada, İstanbul'un iki önemli ilçesi olan Ümraniye ve Kadıköy ilçelerinde tıbbi ve tedavi edici bitki ve karışımlar satan aktarlar gözden geçirilmiş ve bunlardan konuşma isteğimizi kabul eden ve büyük çaplı iş yapanlar seçilerek yukarıdaki tablolarda verilmiştir. Bu aktarlara hangi bitkilerin, hangi kısımlarının, ne şekilde ve hangi hastalıklara karşı kullanıldığı sorulmuş, bitkileri göstermesi ve tanıtmaları istenmiştir. 20 aktarın verilen verdikleri cevaplar doğrultusunda aşağıda verilen tablolar hazırlanmış ve hangi bitkilerin özellikle hangi hastalıkların tedavisinde kullanıldığı belirlenerek kayıt altına alınmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 3. 'de gösterilmektedir.

Tablo 3. Kaynak Kişilere Sorularak Elde Edilen Bitkiler Ve Bulguları

Hastalık	Bitki Yerel İsimleri	Bitki Latince İsimleri	Kullanılan kısımları	Kullanım Şekli
Kalp damar hastalıkları	Kinoa	<i>Chenopodium quinoa</i>	Tohum	demleme çay hali/çiğ yenir
	Sarımsak	<i>Allium Sativum</i>	Tohum	çiğ
	Antep Fıstığı	<i>Pistacia Vera</i>	Tohum	çiğ
	Fındık	<i>Corylus avellana</i> L.	Tohum	çiğ
	Kedi Otu	<i>Valeriana officinalis</i> L.	Kök	demleme
	Sakız Kabağı	<i>Cucurbita pepo</i>	Tohum	çiğ
	Badem	<i>Prunus dulcis</i>	Tohum	çiğ ya da toz
	Karabaş Otu/ Beyin Süpürgesi	<i>Lavandula stoechas</i> L.	Çiçek	demleme
	Tarçın	<i>Cinnamomum sp.</i>	Kök	toz/kaynatma
	Brezilya Cevizi / Brezilya Fındığı	<i>Bertholletia excelsa</i>	Tohum	çiğ ya da kavrulmuş
	Kakao	<i>Theobroma cacao</i> L.	Tohum	toz
	Karadut	<i>Morus nigra</i> L.	meyve/yaprak/gövde kabukları	çiğ/demleme/kaynatma
	Zeytin	<i>Olea europaea</i> L.	Yaprak	demleme
	Şahdere/ Şahtere	<i>Fumaria officinalis</i> L. subsp. <i>officinalis</i>	yaprak ve çiçek	demleme
	Haşhaş	<i>Papaver somniferum</i>	Tohum	toz/demleme
	Susam	<i>Sesamum indicum</i> L.	Tohum	çiğ/ dövülür
	Damar Otu	<i>Plantago lanceolata</i> L.	Yaprak	demleme
	Yulaf	<i>Avena sativa</i> L.	Samanı	demleme/toz
	Hünnap	<i>Ziziphus jujuba</i> Mill.	Meyve	çiğ ya da kaynatılır
	Alıç	<i>Crataegus sp.</i>	yaprak /meyve	demleme/kaynatma/marmelat
Karaciğer hastalıkları	Kahve	<i>Coffea arabica</i> L.	Tohum	toz
	Ökse Otu	<i>Viscum album</i>	Yaprak	demleme
	Zerdeçal	<i>Curcuma longa</i> L.	Kök	kaynatma/toz
	Çoban Çökerten/ Demir Dikeni	<i>Tribulus terrestris</i> L.	Yaprak	demleme
	Sığıla/ Yaprak Buhur/ Anadolu Sığıla Ağacı	<i>Liquidambar orientalis</i>	Kabuk	demleme/yakma
	Karahindiba	<i>Taraxacum campylodes</i> G. E. Haglund	yaprak ve çiçek	demleme
	Enginar	<i>Cynara scolymus</i> L.	Yaprak	demleme
	Acı Yavşan Otu	<i>Artemisia absinthium</i> L.	Yaprak	demleme
	Meryem Ana Otu/ Meryemana Dikeni/ Deve Dikeni	<i>Silybum marianum</i> (L.) Gaertn.	meyve/yaprak/tohum	kaynatma/ tozunu balla karıştırma
	İkşut	<i>Cuscuta spp.</i>	Yaprak	demleme
	İğde	<i>Elaeagnus angustifolia</i> L. var. <i>angustifolia</i>	meyve ve tohumu	çiğ/tohumu toz(balla)
	Demirhindi	<i>Tamarindus indica</i> L.	Meyve	kurutma ve toz/çiğ

	Lavanta	<i>Lavandula angustifolia</i> Mill.	çiçek/tohum	demleme
	Şahdere/ Şahtere	<i>Fumaria officinalis</i> L. subsp. <i>officinalis</i>	yaprak ve çiçek	demleme
	Acı badem	<i>Amygdalus communis</i> L.	Meyve/Tohum	çiğ
	Yoğurt Otu/ Çoban Süzgeci/ Yapışkan Otu	<i>Galium aparine</i>	Yaprak	demleme
Böbrek Hastalıkları ve idrar yolu enfeksiyonları	Gilaburu	<i>Viburnum opulus</i> L.	Meyve	demleme/toz
	Altın Otu	<i>Asplenium ceterach</i> L.	Yaprak	demleme
	Dulavrat Otu	<i>Arctium majus</i>	Yaprak	demleme
	Kırkkilit Otu/ At Kuyruğu	<i>Equisetum arvense</i> L.	Yaprak	demleme
	Süpürge/ Süpürge Otu	<i>Calluna vulgaris</i>	Tohum	kaynatma
	Safran	<i>Crocus sativus</i> L.	çiçek/tüm bitki	demleme/kaynatma
	Ballı Baba Otu	<i>Lamium album</i>	çiçek ve yaprağı	demleme
	Sarı Ballıbaba	<i>Lamium galeobdolon</i> (L.) L.	yaprak ve çiçek	demleme
	Avokado	<i>Persea americana</i> Mill.	Yaprağı	demleme
	Böğürtlen	<i>Rubus fruticosus</i>	kök/yaprak/meyve	toz/demleme/çiğ
	Üzüm	<i>Vitis vinifera</i> L.	çekirdeği/meyve	toz/çiğ
	Mısır	<i>Zea mays</i> L.	Püskülü	demleme
	Sumak	<i>Rhus coriaria</i> L.	tohum/yaprak	kaynatma
	Kereviz	<i>Apium graveolens</i> L.	Tohum	demleme/toz
	Maydanoz	<i>Petroselinum sp.</i>	yaprak/tohum	çiğ
	Civan Perçemi	<i>Achillea millefolium</i> L.	çiçek/sap	demleme
	Tarhun	<i>Artemisia dracunculus</i>	yaprak/sap	demleme
	Peygamber Çiçeği	<i>Centaurea cyanus</i>	çiçek	demleme
	Hanımeli	<i>Lonicera sp</i>	çiçek	kaynatma
	Kızılcık	<i>Cornus sp</i>	meyve	kaynatma
	İğde	<i>Elaeagnus angustifolia</i> L. var. <i>angustifolia</i>	meyve ve tohumu	çiğ/tohumu toz(balla)
	Mersin	<i>Myrtus communis</i> L.	yaprak	demleme
	Yakı Otu	<i>Epilobium angustifolium</i> L.	yaprak	demleme
	Çam (Çam Sakızı)	<i>Pinus Pinea</i>	reçine	direkt
	Ayrık Otu	<i>Elytrigia repens</i>	yaprak	demleme
	Çörek Otu	<i>Nigella sativa</i> L.	tohum	tane/toz
	Aslan Pençesi	<i>Alchemilla alpina</i> L.	yaprak	demleme
	Kiraz	<i>Prunus avium</i> (L.) L.	meyve sapı/meyve	demleme
	Ökse Otu	<i>Viscum album</i>	yaprak	demleme
	Isırgan	<i>Urtica sp.</i>	yaprak/tohum	demleme/kaynatma/toz
	Çoban Çökerten/ Demir Dikeni	<i>Tribulus terrestris</i> L.	yaprak	demleme
Mide Hastalıkları	Sığla/ Yaprak Buhur/ Anadolu Sığla Ağacı	<i>Liquidambar orientalis</i>	kabuk	demleme/yakma
	Sakız Ağacı	<i>Pistacia lentiscus</i>	reçine	kurutma/ toz (balla)
	Anason	<i>Pimpinella anisum</i> L.	tohum	toz hali demleme
	Kişniş	<i>Coriandrum sativum</i> L.	tohum	kaynatma/toz
	Kimyon	<i>Cuminum cyminum</i> L.	tohum	toz/demleme
	Altın Otu	<i>Asplenium ceterach</i> L.	yaprak	demleme
	Aynı Sefa	<i>Calendula officinalis</i> L.	çiçek	demleme
	Kenger	<i>Gundelia tournefortii</i> L.	Toprak üstü kısımları	çiğ ya da pişirilir.

Bağcı E ve Urun E: Ümraniye ve Kadıköy (İstanbul) İlçeleri Aktarlarında Bazı Hastalıkların Tedavisi İçin Satılan Bitkiler

	Acı Yavşan Otu	<i>Artemisia absinthium</i> L.	yaprak	demleme
	Kedi Otu	<i>Valeriana officinalis</i> L.	kök	demleme
	Fesleğen (Reyhan)	<i>Ocimum basillicum</i> L.	yaprak	deleme
	Nane	<i>Mentha piperita</i> L.	yaprak	kurutma demleme
	Kudret Narı	<i>Momordica charantia</i> L.	meyve	ezilir, suyu içilir ya da balla kullanılır.
	Meyan	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	kökü/püskülü	kaynatma/toz
	Sarı Kantaron	<i>Hypericum perforatum</i> L.	çiçek/yaprak	zeytin yağı içine bekletme/demleme
	Kekik	<i>Thymus sp.</i>	yaprak	demleme/kaynatma/çiğ
	Bodur Mahmut/ Kısa Mahmut	<i>Teucrium chamaedrys</i> L. subsp. <i>chamaedrys</i>	yaprak	demleme
	Şahdere/ Şahtere	<i>Fumaria officinalis</i> L. subsp. <i>officinalis</i>	yaprak ve çiçek	demleme
	Çam (Çam Sakızı)	<i>Pinus Pinea</i>	reçine	direkt
	Gül	<i>Rosa sp.</i>	çiçek/tomurcuk/yaprak	kurusu demleme
	Sığır Kuyruğu Otu	<i>Verbascum thapsus</i>	yaprak	demleme
	Zerdeçal	<i>Curcuma longa</i> L.	kök	kaynatma/toz
	Havlican	<i>Alpinia officinarum</i> Hance	kök	toz/kaynatma
	Kakule	<i>Elettaria cardamomum</i> Roxb.	tohum	toz/çiğ
Kolesterol	Enginar	<i>Cynara scolymus</i> L.	yaprak	demleme
	Aspir	<i>Carthamus lanatus</i> L.	tohum	kaynatma
	Meryem Ana Otu/ Meryemana Dikeni/ Deve Dikeni	<i>Silybum marianum</i> (L.) Gaertn.	meyve/yaprak/tohum	kaynatma/toz (balla)
	Badem	<i>Prunus dulcis</i>	tohum	çiğ ya da toz
	Keten	<i>Linum usitatissimum</i> L.	tohum	çiğ/toz
	Zeytin	<i>Olea europaea</i> L.	yaprak	demleme
	Hünnap	<i>Ziziphus jujuba</i> Mill.	meyve	çiğ ya da kaynatılır
	Aliç	<i>Crataegus sp.</i>	yaprak/meyve	demleme/kaynatma ve marmelat
Zayıflama	Kinoa	<i>Chenopodium quinoa</i>	tohum	demleme çay hali/çiğ yenir
	Sandaloz Ağacı	<i>Pistacia lentiscus</i>	reçine	toz/sakız
	Altın Otu	<i>Asplenium ceterach</i> L.	yaprak	demleme
	Funda	<i>Erica arborea</i> L.	yaprak	demleme
	Chia	<i>Salvia hispanica</i> L.	tohum	çiğ
	Hibiskus/ Mekke Güllü/ Medine Güllü/ Narçiçeği	<i>Hibiscus sabdariffa</i> L.	çiçek	demleme
	Moringa	<i>Moringa oleifera</i>	yaprak	demleme
	Mısır	<i>Zea mays</i> L.	püskülü	demleme
	Çörek Otu	<i>Nigella sativa</i> L.	tohum	tane/toz
	Kiraz	<i>Prunus avium</i> (L.) L.	meyve sapı/meyve	demleme
	Yeşil çay/ Beyaz çay	<i>Camellia sinensis</i> (L.)	genç sürgün, yaprak/tomurcuk	demleme
Şeker hastalıkları	Sarımsak	<i>Allium Sativum</i>	tohum	çiğ
	Antep Fıstığı	<i>Pistacia Vera</i>	tohum	çiğ
	Cinnema/ Gymnema/ Gurmar	<i>Gymnema sylvestre</i>	yaprak	demleme
	Şeker Otu ya da Stevia	<i>Stevia rebaudiana</i> (Bertoni) Bertoni	yaprak	demleme ya da çiğ
	Kenger	<i>Gundelia tournefortii</i> L.	Toprak üstü kısımları	çiğ ya da pişirilir.
	Sakız Kabağı	<i>Cucurbita pepo</i>	tohum	çiğ
	Meyan	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	kökü/püskülü	kaynatma/toz
	Badem	<i>Prunus dulcis</i>	tohum	çiğ ya da toz
	Acı Bakla	<i>Lupinus sp.</i>	tohum	toz

	Zahter/ Dağ Kekiği	<i>Thymbra spicata</i> L.	yaprak	demleme/çiğ
	Hibiskus/ Mekke Gülü Medine Gülü/ Narçiçeği	<i>Hibiscus sabdariffa</i> L.	çiçek	demleme
	Zeytin	<i>Olea europaea</i> L.	yaprak	demleme
	Çam (Çam Sakızı)	<i>Pinus Pinea</i>	reçine	direkt
	Damar Otu	<i>Plantago lanceolata</i> L.	yaprak	demleme
	Çörek Otu	<i>Nigella sativa</i> L.	tohum	tane/toz
	Hünnap	<i>Ziziphus jujuba</i> Mill.	meyve	çiğ ya da kaynatılır
	Barut Ağacı	<i>Frangula alnus</i> Mill.	kabuk	demleme
	Mahlep	<i>Prunus mahaleb</i> L.	tohum	toz
	Acı badem	<i>Amygdalus communis</i> L.	Meyve/Tohum	çiğ
	Ökse Otu	<i>Viscum album</i>	yaprak	demleme
Soğuk algınlığı, üşütme, öksürük	Acı Yavşan Otu	<i>Artemisia absinthium</i> L.	yaprak	demleme
	Ekinezya	<i>Echinacea</i> sp.	çiçek/sap	demleme
	Acı Yavşan Otu	<i>Artemisia absinthium</i> L.	yaprak	demleme
	Tarçın	<i>Cinnamomum</i> sp.	kök	toz/kaynatma
	Nar	<i>Punica granatum</i> L.	çiçek/meyve kabuğu	çiğ demleme
	Ebegümeçi	<i>Malva sylvestris</i> L.	çiçek	demleme
	Hibiskus/ Mekke Gülü Medine Gülü/ Narçiçeği	<i>Hibiscus sabdariffa</i> L.	çiçek	demleme
	Hatmi Çiçeği	<i>Althaea officinalis</i> L.	çiçek	kaynatma(sütle)
	Ihlamur	<i>Tilia</i> sp.	yaprak çiçek	demleme
	Okalıptus	<i>Eucalyptus globulus</i> Labill.	yaprak	demleme/toz (balla)
	Portakal	<i>Citrus sinensis</i> (L.) Osbeck M <i>Citrus x aurantium</i> L	meyve/kuru kabuğu	demleme,çiğ ya da kurusu
	Limon	<i>Citrus limon</i> (L.) Osbeck	meyve	çiğ/kabuğunu kurutma
	Havlıcan	<i>Alpinia officinarum</i> Hance	kök	toz/kaynatma
	Öksürük Otu	<i>Tussilago farfara</i> L.	yaprak	demleme
	Meyan	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	kökü/püskülü	kaynatma/toz
	Badem	<i>Prunus dulcis</i>	tohum	çiğ ya da toz
	Okalıptus	<i>Eucalyptus globulus</i> Labill.	yaprak	demleme/toz (balla)
	Salep	<i>Orchis mascula</i>	kök	toz
	Karaçam	<i>Pinus</i> sp.	kozalak	kaynatma şeker ilavesiyle şurup
	Zencefil	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	kök	kaynatma/toz
	Kuşburnu	<i>Rosa canina</i> L.	meyve	çiğ /kaynatma/demleme
	Boy Otu/ Çemen Otu	<i>Trigonella</i> <i>foenumgraecum</i> L.	tohum	kaynatma/toz
	Kekik	<i>Thymus</i> sp.	yaprak	demleme/kaynatma/çiğ
	Çam (Çam Sakızı)	<i>Pinus Pinea</i>	reçine	direkt
Romatizma	Acı Yavşan Otu	<i>Artemisia absinthium</i> L.	yaprak	demleme
	Sarı Hardal/ Ak Hardal/ Beyaz Hardal	<i>Sinapis alba</i> L.	tohum	toz
	Dut	<i>Morus</i> sp	meyve	kaynatma
	Hardal/ Siyah Hardal	<i>Brassica nigra</i> (L.) K. Koch	tohum	toz
	Kırkkilit Otu/ At Kuyruğu	<i>Equisetum arvense</i> L.	yaprak	demleme
	At Kestanesi	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	Meyve(kurutulur)	toz

	Bamya	<i>Hibiscus esculentus</i> L.	tohum/meyve/çiçek	çiğ ya da toz
	Sedir Yaprığı	<i>Cedrus sp.</i>	yaprak	demleme
	Çınar	<i>Platanus orientalis</i> L.	yaprak	demleme
	Kuşburnu	<i>Rosa canina</i> L.	meyve	çiğ ya da kaynatma,demleme
	Isırgan	<i>Urtica sp.</i>	yaprak/tohum	demleme/kaynatma/toz
	Zencefil	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	kök	kaynatma/toz
	Havlıcan	<i>Alpinia officinarum</i> Hance	kök	toz/kaynatma
	Çörek Otu	<i>Nigella sativa</i> L.	tohum	tane/toz
Kanser	Andız	<i>Inula helenium</i> L.	kök /meyve	kaynatma
	Mercan Köşk	<i>Origanum majorana</i>	yaprak	demleme
	Kakao	<i>Theobroma cacao</i>	tohum	toz
	Böğürtlen	<i>Rubus fruticosus</i>	kök/yaprak/meyve	toz/demleme/çiğ
	Zencefil	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	kök	kaynatma/toz
	Zerdeçal	<i>Curcuma longa</i> L.	kök	kaynatma/toz
	Yoğurt Otu/ Çoban Süzgeci/ Yapışkan Otu	<i>Galium aparine</i>	yaprak	demleme
	Çörek Otu	<i>Nigella sativa</i> L.	tohum	tane/toz
	Ahududu	<i>Rubus idaeus</i> L.	yaprak	demleme

Bu çalışmada elde edilen sonuçlar diğer illerde yapılan çalışmalarla karşılaştırılmış ve Familya ve takson sayıları, Aktar sayıları karşılaştırılarak aşağıdaki tablo hazırlanmıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Araştırma sonuçlarının diğer çalışmalar ile karşılaştırılması

	Familya Sayısı	Takson Sayısı	Aktar Sayısı (Kaynak Kişi)
Bu Çalışma	78	195	20
Şanlıurfa Örneği (1)	23	40	20
Kahramanmaraş Örneği (2)	-	178	-
Bartın Örneği (3)	-	56	-
Konya Örneği (4)	-	84	10
Şanlıurfa Örneği (5)	70	144	61
Alaşehir (Manisa) Örneği (6)	29	52	
Gaziantep Örneği (7)	-	122	30
Adana Örneği (8)	-	142	20
Mısır Çarşısı (İstanbul) Örneği (9)	74	175	10
Kelkit (Gümüşhane) Örneği(10)	48	102	31

1. (Alkış,2019), 2. (Çömlekçioğlu ve Karaman,2008), 3. (Kurt ve Karaoğlu, 2018), 4. (Tulukcu ve Sağdıç, 2011), 5. (Ötnü ve Akan,2020), 6. (Sargın ve ark., 2013), 7. (Yiğit, 2014), 8. (Kayran & Kırıcı, 2019), 9. (Özdemir, 2021), 10. (Korkmaz ve Karakurt, 2014)

Bu çalışmalar içerisinde özellikle aynı bölgede bulunduğu için Mısır Çarşısı (İstanbul) örneği 10 kaynak kişi ile yakın sayıda takson belirlemiştir. İstanbul’da toptancıdan satın alma ve taleplerin benzer olması ile yakın sonuçlar elde edilmiştir. Bunun dışında bu çalışma, Şanlıurfa örneği ve Mısır çarşısı örneğinde bulunan familya sayıları birbirine yakındır. Ayrıca bu çalışma, Kahramanmaraş örneği, Şanlıurfa örneği, Adana örneği ve Mısır çarşısı örneğinde elde edilen takson sayıları bakımından birbirine yakın bulunmuştur.

Çalışma sonucunda hastalıklar (zayıflama, kalp damar, karaciğer, şeker ve böbrek hastalıkları, kolesterol, soğuk algınlığı-üşütme-öksürük, mide hastalıkları, romatizma ve kanser) ve bu hastalıklarda en çok tercih edilen bitkiler şöyledir Tablo 5.

Tablo 5. Hastalıklar ve En Çok Tercih Edilen Bitkiler

Hastalık	Tercih Edilen Tıbbi Bitkiler
Zayıflama	Kiraz sapı, biberiye, yeşil çay, mate, funda yaprağı, mısır püskülü, beyaz çay
Kalp damar hastalıkları	Alıç, karabaş otu, üzüm çekirdeği, zeytin yaprağı, damar otu
Karaciğer hastalıkları	Enginar, deve diken, zerdeçal, karahindiba,
Şeker Hastalıkları	Zeytin yaprağı, tarçın, mahlep, çörek otu, acı badem, hibiskus, acı bakla
Böbrek Hastalıkları	Gilaburu, avokado yaprağı, kırkkilit, mısır püskülü, zerdeçal
Kolesterol	Çörek otu, zerdeçal, enginar, zeytin yaprağı, alıç, üzüm çekirdeği, hindiba
Soğuk algınlığı, üşütme, öksürük	İhlamur, adaçayı, ebegümeci, hibiskus, hatmi çiçeği, ekinezya, kuşburnu, tarçın, zencefil, zerdeçal, havlıcan
Mide Hastalıkları	Kudret narı, aynı sefa, sarı kantaron, meyan kökü, çörek otu, damla sakızı, zerdeçal
Romatizma	Bamya tohumu, ısırgan, kırkkilit, çörek otu, çınar yaprağı
Kanser	Çörek otu, zerdeçal, zencefil

Tablo 5’teki bilgiler çalışmanın özeti amaçlı olup, bu konuda uzman kişilere (doktor) danışılmadan kullanılması önerilmemektedir. Bitki kullanımları alt başlıklara ayrılarak, hastalık türlerine göre kategorize edilmiştir (Tablo 5).

4. DEĞERLENDİRME

Çalışmamız 2021-2022 yılları arasında Ümraniye (İstanbul) ve Kadıköy (İstanbul) ilçeleri aktarlarında tedavi amaçlı satılan bitkiler ve bunların kullanım alanlarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. İstanbul ilçelerinden Ümraniye ve Kadıköy’de 10’ar aktar olmak üzere toplamda 20 aktar ziyaret edilip görüşülmüştür. Görüşmeler sonucunda satışı yapılan bitkilerin kullanım alanlarının yanı sıra, kullanım şekilleri, kullanılan kısımları ve yerel isimleri eklenerek, bilimsel kaynaklar ile karşılaştırılmış ve tablo halinde verilmiştir. Bu çalışmadaki hastalıklar; zayıflama, kalp damar hastalıkları, karaciğer hastalıkları, şeker hastalıkları, böbrek hastalıkları, kolesterol, soğuk algınlığı-üşütme-öksürük, mide hastalıkları, romatizma, kanser olmak üzere 10 başlık altında kategorilere ayrılmış ve bu hastalıkların tedavisinde en çok kullanılan bitkiler belirlenmiştir.

Bu bitkiler zayıflama için en çok; kiraz sapı, biberiye, yeşil çay, mate, funda yaprağı, mısır püskülü, beyaz çay kullanılırken, kalp damar hastalıkları için; alıç, karabaş otu, üzüm çekirdeği, zeytin yaprağı, damar otu tercih edilmiştir.

Karaciğer hastalıkları için çoğunlukla; enginar, deve diken, zerdeçal, karahindiba tercih edilirken, şeker hastalıkları için; zeytin yaprağı, tarçın, mahlep, çörek otu, acı badem, hibiskus ve acı bakla tercih edilmiştir.

Böbrek hastalıkları için; gilaburu, avokado yaprağı, kırkkilit, mısır püskülü, zerdeçal daha çok istenirken, kolesterol için; çörek otu, zerdeçal, enginar, zeytin yaprağı, alıç, üzüm çekirdeği, ve hindiba istenmiştir.

Soğuk algınlığı, üşütme, öksürük için; en fazla ıhlamur, adaçayı, ebegümeci, hibiskus, hatmi çiçeği, ekinezya, kuşburnu, tarçın, zencefil, zerdeçal, havlıcan talep görmüş, mide hastalıkları için en fazla; kudret narı, aynı sefa, sarı kantaron, meyan kökü, çörek otu, damla sakızı, zerdeçal talep görmüştür.

Romatizma için; bamya tohumu, ısırgan, kırkkilit, çörek otu, çınar yaprağı tercih edilirken, kanser için; çörek otu, zerdeçal, zencefil tercih edilmiştir.

Çalışmada görülmüştür ki bulunan bitkiler halkın benzer taleplerinden dolayı aktarlarda bulundurulmaktadır ve aktarların çoğu bitkileri toptancılardan almaktadır. Özellikle kış dönemi hastalıkların tedavisi için aktarlara daha çok başvurulduğu da aktarlardan edinilen bilgiler arasındadır. Aktarların aktarımına göre bazen kişiler izlediği TV programından öğrendiği bilgiler ile bazen bir tanıdığının önerisi ile bazen de direkt aktara sorma yolu ile hastalıkların tedavisi için bitkisel yolları seçmektedir.

5. KAYNAKÇA

- Açıkgöz M ve Ay E (2012). Bitkisel Tedavi, Halk Hekimliği ve Aktarlar. Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Sempozyumu, Tokat.
- Alkış AN (2019) Şanlıurfa'daki Aktarlarda Zayıflamak Amacıyla Kullanılan Bitkilerin Fitoterapi Yönünden Araştırılması. Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa.
- Alp M (1963) "Eski İstanbul'da Loncalar", Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, 8 (173): 3249-3250.
- Atik AD, Öztekin M ve Erkoç F (2010) Biyoçeşitlilik ve Türkiye'deki Endemik Bitkilere Örnekler. Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty (GUJGEF), 30(1).
- Baylav N, (1960) Attar, Attarlar. İstanbul Ansiklopedisi, 3. Cilt, Koçu Yayınları, İstanbul, 1326-1335.
- Baytop T (2001) Türk Eczacılık Tarihi, 2. Baskıya Hazırlayan: Afife Mat, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Camejo-Rodrigues J, Ascensao L, Bonet MÀ, ve Valles J (2003) An ethnobotanical study of medicinal and aromatic plants in the Natural Park of Serra de São Mamede (Portugal). Journal of ethnopharmacology, 89(2), 199-209.
- Çömlekçioğlu N ve Karaman Ş (2008) Kahramanmaraş şehir merkezindeki aktarlarda bulunan tıbbi bitkiler. KSÜ Fen ve Mühendislik Dergisi, 11(1), 23-32.
- Davis PH (ed.) (1965–1985). Flora of Turkey and the East Aegaen Islands 1-9. Edinburgh Univ. Press, Edinburgh
- Davis PH, Mill RR ve Tan K (eds.) (1988). Flora of Turkey and the East Aegean Islands 10. Edinburgh Univ. Press, Edinburgh.
- Demirci Kayıran S, Kırıcı S (2019) Adana (Türkiye) Aktarlarında Tedavi Amacıyla Satılan Bitkisel Droglar. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi, 22 (2), 183-192. DOI: 10.18016/ksutarimdoga.vi.485805
- Faydaoğlu E ve Sürücüoğlu MS (2011) Geçmişten Günümüze Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Kullanılması ve Ekonomik Önemi, Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 11(1), 52-67.

- Guidelines for the assessment of herbal medicines. In: WHO Expert Committee on Specifications for Pharmaceutical Preparations. 34th edition. Geneva, Switzerland: WHO Technical Report Series. No. 863. 1996; 178-184
- Güner A (ed.) (2014) Resimli Türkiye Florası, 1. ANG Vakfı Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi Yayınları, İstanbul.
- Güner A, Kandemir A, Menemen Y, Yıldırım H, Aslan S, Ekşi G, Güner I ve Çimen AÖ (2018) Resimli Türkiye Florası, 2. ANG Vakfı Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi Yayınları, İstanbul.
- Güner A, Özhatay N, Ekim T ve Başer KHC (ed) (2000) Flora of Turkey and the East Aegean Islands 11. Edinburgh Univ. Press, Edinburgh.
- Kahraman S ve Dağlı Y (2003) Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul, 1.Cilt, 2. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Korkmaz M (2014) Kelkit (Gümüşhane) aktarlarında satılan tıbbi bitkilerin etnobotanik özellikleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 18(3), 60-80.
- Kurt P, Karaoğlu E (2018) Bartın’da aktarlarda satılan tıbbi aromatik bitkiler ve ülkemizdeki pazar payları. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 20(1), 73-80. Ankara Med J, 2018;(1):137-40 DOI:10.17098/amj.409053
- Ötün H ve Akan H (2020) Şanlıurfa’daki Eczanelerde ve Aktarlarda Fitoterapi Amaçlı Satılan Bitkiler. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi, 23 (4) , 947-965. DOI: 10.18016/ksutarimdog.688167
- Özdemir HF (2021) Mısır Çarşısı ve Kapalı Çarşı Aktarlarında Satılan Yararlı Bitkiler Üzerine Ekonomik Botanik Araştırmalar. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özhatay N ve Keskin M (2007) Ömerli Havzasının (İstanbul) Doğal Bitkileri, Doğal Hayatı Koruma Derneği, İstanbul.
- Sargın SA, Selvi S, Erdoğan E (2013) Alaşehir Manisa yöresindeki aktarlarda satılan tıbbi bitkiler ve kullanım özellikleri. Biyolojik Çeşitlilik ve Koruma, 6(3), 40-45.
- Şekeroğlu N (2015) Geçmişten Günümüze Aktarlık Mesleği ve Modern Aktarlık. Aktarın Doğası Bakdergi, 2, 10-11.
- Tanker M (1989) Halk ilaçları, bitki folkloru, attariye ve drog kavramları üzerinde karşılaştırmalı bir araştırma. Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:110, Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi:27, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 237-44.
- Tekiner H (2006) Kayseri Eczacılık Tarihi ve Eczacılık İşletmelerinin Kayseri Sosyal Yaşamı ve Ekonomisine Katkıları Üzerinde Bir Çalışma, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tulukcu E ve Sağdıç O (2011) Konya’da aktarlarda satılan tıbbi bitkiler ve kullanılan kısımları. Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi, 27(4), 304-308.
- Yıldırım N (2010) Osmanlı Eczacılığının Gelişme Sürecinde İlaç Hazırlayıp Satan Esnaf ve Sağlıkçılar, Osmanlı Bilimi Araştırmaları, 11 (1), 273-283.
- Yiğit S (2014) Gaziantep İli Aktarlarında Satılan Bitkiler ve Etnobotanik Özellikleri. Gaziantep Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.
- WEB1, <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0stanbul#Co%C4%9Frafya> (Erişim Tarihi: 04.04.2025).